

Shukur Xolmirzayev
O'zbeklar
(hikoya)

t.me/e_kutubxona

...Men bir voqeani aytib beray. Ikkinchi kursda paxtaga bordik. O'sha Bo'ka rayoniga. Chetdagi bir kolxoziga. Mana shu o'zimizning Surxon vohasiga o'xshab ketadigan joylar ekan: har qadamda qiyoqlar o'sgan. Bog'-bog' yosh qamishni tagi bilan o'tqazib qo'yganday. Yeri jiqqa ajriqzor. Mol o'tlaydigan, bolalar chillak o'ynaydigan yer-da! Qadrdon, men uning o'zimga, mana shu ko'ngil qurg'urga yoqqan joyini aytdim: bunaqa joylar yoqadida! Xullas, ana shu ajriqzordan sal o'tgandan keyin qishloqcha boshlanadi. Yigirma-o'ttiz xonadon tursa kerak. Tomlari bari loysuvoq, devorlari guvala. Biz borganda jami tomlarga pichan uyulgan, yomg'ir yog'ib o'tgan payt edi, pichanlar sap-sariq. Ba'zisining ustida yosh bolakaylar o'tirardi. Bizni ko'rib qiyqirib yuborishdi. Bechoralar... Toshloq ko'chada mashinamiz to'xtadi. O'qituvchilar o'zaro kelishdilar. Bizni shu yerdan burib, pastlikka endirib ketishdi. Bitta brigadirning bitmay qolgan peshayvonli imoratiga joylashadigan bo'ldik. Buyam shunchaki somon suvoq qilingan. Deraza romlari yo'q. Yer zax. Odatdagi... baraklardan farqsiz edi. Bolalar orasida mendan yoshi ulug'lari ko'p edi: birlari armiyani bitirib kelgan, birlari texnikumni... Biz endi, o'zingiz qatori o'nni bitiriboq, universitetga kira qolgan edik. Shuni aytish kerakki, savod masalasida ham ulardan kam emas, ba'zan balandlik ham qilib qolardik: har qalay o'nni bitirib to'g'ri institutga kirgan bolamiz. Bilimlar hali svejjiy... Bundan tashqari, o'zingizga ma'lum, kamina kutubxonaning, ayniqsa, fundamental kutubxonaning faol o'quvchilaridan. Lekin uyatchanligimiz ham bor. Baribir... qishloqimiz-da, to'g'risi. Balki «uddalik» bobida ham ancha jo'n edik. Yo'q? E! Sizni o'sha uyga joylab qo'ysa, nima qilardingiz? Kolxoz idorasidagi bug'altirning xonasidan pechni qo'porib kelarmidingiz? Kelolarmidingiz? Yo'q. Deraza o'rniga nima tutar edingiz? To'l... Uni qayerdan topardingiz? Ana shunday... O'rmon degan bir kurskomimiz bor edi. Novcha, oriq yigit. Uch yil universitetga kirolmagan. Sibirga pomidor, piyoz oborib sotgan. Poyezddagi sarguzashtlarini eshitsangiz, hee... Pishiq bolalarda! Komsorgimiz ham Azimjon degan yigit edi. Nuqul Remark bilan Xemingueyni o'qib: «Bizning yozuvchilarimiz yolg'onchi», — deb yurardi. Men? Albatta, unga qarshi turardim!.. Shunday qilib,

joylashib oldik. Yerga poxol to'shadik, ustiga chodir yoydik. Keyin ko'rpa-to'shakni yozdik. Choynak, chelak ham topib kelishdi. Kech bo'lib qolgan edi. Bilasiz, dastlabki kecha uxlash qiyin. Latifa aytishardi bolalar: «Siz ko'rgan o'sha afandi, siz bilgan o'sha afandi...» Bolalar darhol to'rni, yon tomonlarni egallab olishgani uchun menga eshik og'zidagi joy tekkan edi, bilmadim, kechasi eshik ochilib ketganmi, sahar tursam, burnim bitib qolgan. Havoda zildek og'ir, qoramtir bulutlar aylanar, lekin etakdagi paxtazor yaqqol ko'zga tashlanar edi. Ikkinchi terimdan chiqqan. Ko'p g'o'zalar barg to'kib, sarg'ayib qolgan. Ayvon ustuniga suyanib, tomosha qila boshladim: paxtazor chetida tutlar. O'sha tutlar... U yer-bu yerda chug'urchuqlar galasi uchadi. Tutzorning narigi tomonida bo'zrang bir uzun imorat ko'rinardi. Uning oldida bakni qaynatishyapti shekilli, karnayidan qizil alanga chiqib qolardi. Keyin, shundoq pastlikdagi paxtazorni bizdan ajratib turgan ariq bo'yidagi yolg'iz kulbaga ko'zim tushdi. Uning ham tomiga pichan bosilgan. Pichan ustida chumchuqlar g'ujg'on: chiriq-chiriq... Ariq bo'yida esa bir qoraqalpoq kursdoshim, ha, o'sha — Saparboy maykachan bo'lib chopib yuribdi. Bet-qo'lni yuvgani pastga endim. — Yechin. Yugur. Fizkultura qil! — dedi Sapar. — E, piskulturam chiqib turibdi,— dedim. Shunda qaragam, haligi kulba... odam yashaydigan uycha ekan. Men, bilmadim, uni bostirma deb o'ylabmidim, hayron qoldim. Kichkina derazasi bor. Uychaning oldida esa, bilasizmi nima, o'rmak... o'rmak tikilgan. Bir ayol katta tayoq bilan gursillatib urib, kalavani qatimlar orasidan u yoq-bu yoqqa otib, sholcha to'qiyapti. Sekin unga yaqin bordim: bu manzara ham bizning ko'ngilga yaqinda, qadrdon! Ayol sharpamni sezib, boshidagi gardi ro'molini peshanasiga tushirdi. — Salom alaykum, hormang, opa! — dedim. — Keling, uka, — dedi u. — Xush kepsizlar... Yaxshi joylashib oldinglarmi? — Ha, rahmat. Juda-a yaxshi joylashdik... Shu uyda yashaysizlarmi? — Ha, — dedi u.— Xo'jayin molga ketgan. «Molga ketgan!» — Mol ham boqasizlarmi?— dedim. — Ha, kolxoz bir otar berib qo'ygan. «Bir otar!» O, Toshkentda bu so'zlarni eshitmaysiz-da, mehribonim. Ana shunday qilib, bularga birdan ko'nglim ilidi. — Echkimi, qo'yimi?— dedim. — Aralash. Qaragam, uychaning narigi

tomonida uzun qo'ra bor. Tevaragi shox-shabba bilan o'ralgan. Sekin o'tdim. Qiy hidi... Ha-ha-ha! Qo'raning erganagidan qaradim: yetmish-sakson mayda mol sig'arkan... Men nimagadir bu yerlarda ham odamlar faqat paxtani biladi, deb o'ylardim. Endi deng, mol tufayli paxtayam ko'zimga yuz chandon yaxshi ko'rinib ketdi. Buning ustiga havo yumshoq, g'o'zalar yuvilgan, namxush. Barglari, poyalari sariq. Ariqchada tiniq, zilol suv oqyapti... O! O'sha paytlar Bo'kadayam suvlar toza bo'lgich edi. Ximikatlar ham kam sepilardi, nazarimda. Lekin men bu tomonlariga e'tibor qilmaganman... Chunki o'zimiz tarafdoyam ximikat, suv notoza, ul-bul degan gaplar kam bo'lardi. Xullas, men Surxonning bir burchagiga kelib qolgan edim. Shu payt uydan — yotog'imizdan bolalar ham birin-ketin ko'zlarini uqalab, har yoqqa qarab tushib kela boshladi. Ba'zisi Saparga qo'shilib chopishga tushdi. Ba'zilari paxtazorga oralab ketishdi. O'rmon aka o'rmak to'qiyotgan ayolning qoshiga keldi. — Qalaysiz, opa? Hormang! — Bor bo'ling, uka... Kelib zap ish qildilaring-da... — Ha, endi, sizlarga yordam bermasak bo'ladimi? Ko'k choy bormi? Qurug'idan. — Bor, bor. — Ayol etagini apil-tapil tushirib, taroqni tashlab, kulbaga kirib ketdi. Oyog'ida eski kirza etik, uzun sochlari uchida sochbog'. Rangi o'ngib ketgan ko'ylagi g'ijim. Sal o'tmay bir banka bilan bir parcha gazeta ko'tarib chiqdi. Gazetani O'rmonga berib, ustiga bankani engashtirdi. Bir hovuchlar choy to'kildi, O'rmon: — Bo'lar, rahmat, — dedi. — Kerak bo'lsa... — Kerak bo'lsa, yana so'raymiz... — Bemalol, og'ajon. He, paxta, paxta... Mana, sizlar ham o'qishlarni qoldirib, ota-onalaringni tashlab keldinglar. Baraka topinglar. Rahmat... — Endi, terish kerak-da! — dedi O'rmon aka... — Ha, paxtaning kilogrammi necha tiyindan? — Shu, o'n tiyinmi, besh tiyinmi, men ko'pam farqiga bormayman. — E! Unday bo'lmasa kerak! — dedi O'rmon aka. Keyin kuldi.— Yaznamiz bilsalar kerak? — Ha. U kishi biladilar. — Yaxshi... Sizlar biron yoqdan kelganmisizlar deyman? — Yo'-o'q, biz shu yerning odami. — Bundan boshqa uchastkalarining ham bordir-da? — Yo'q, og'ajon. Bori shu... Buyam yaxshi. O'zimiz uch jon. Jiyaningiz otasi bilan ketgan... Cho'pon bo'laman deydi. Hali zamon kep qoladi. Choyni qayerda ichasizlar? — Choyni? Hm,

bugun endi yotoqda... Keyin yana o'ylab ko'ramiz. Men O'rmon akani hozir qitmir, suqatoy qilib ta'riflayotganga o'xshayman. Yo'q, bir hisobda u o'zicha haq edi: bizniyam o'ylardi, harqalay. Shundan keyin terimga jo'nadik. Kun chiqib, uyam sarg'ayib nur sochyapti. Biz etaklarni bo'yinga ilib, xuddi oshalolga ketayotgan podachiday boryapmiz. E, do'stim, menga mana shunday kun zarda berib chiqayotganda namxush so'qmoqlardan yurish ham yoqadi-da! Tepangda chug'urchiqlar o'ynaydi. Oyog'ingga ho'l yaproqlar o'ralashadi. Unda-bunda xirmon joylardan bug' ko'tariladi. Ko'rganmisiz? G'o'zaning qavachog'i yonishga mahtal bo'ladi. Uzoq vaqt uyulib yotsa, tutun ham chiqib ketadi. O'sha kuni terdik. Uyat o'limdan qattiq... El qatori terdim. Lekin burun ochilmadi. Qaytayotganimizda haligi kulba biqinida qozon qaynayotgan ekan. Endi Azimjon aka qozonga yaqin borib, hidlab ko'rdida: — Osh,— dedi bizga qarab. — Hu,— dedi O'rmon aka, — qozon kichkina ekan-da. — Yuring, yuring. — Shoshmang, ho xo'jayin! Uychadan kalovlanib, qotma, qora choponining tirsaklari yirtilib paxtasi oqqan, soqoli o'siq, chuvak yuzli yigit chiqdi. Xuddi o'ngirini bosib oladigandek surilib-shoshib kelib, biz bilan bir-bir ko'rishdi. — Xush kepsizlar, xush ko'rdik! Qani, uyga marhamat! — Oldin yuvinib olaylik-chi,— dedi O'rmon aka.— Aytmoqchi, bir ukamizning tomog'i shamollab qopti. Burning ham bitgan-a? — deb so'radi mendan.— Shu, shu... Dori-pori topiladimi? Medpunktlaring markazda ekan, bu yer — Kamchatka. — E, topiladi-da. Dori topiladi! — Yigit etigini qo'lantayoq kiyib chiqqan ekan, oyog'idan tushib qoladigandek talpanglab uyga kirdi. Keyin bir bog' ituzum olib chiqdi. — Shu bo'ladi, tomoqqa bog'lasalar, — dedi. — Bo'ldi, bo'ladi! — dedim. — Ozginasi bo'ladi. — E, ozginani nima qilasan? — dedi O'rmon aka. — Hali yana kerak bo'ladi. Ituzumni olib yotoqqa keldim. Unga tikilaman: tanish-da bu o'simlik ham! Qadrdon, bizdayam bir momo bo'lgichi edi. Bobomiz bosmachilarning otlariga xashak bergani uchun «xalq dushmani» deb otilib ketgan, undan qolgan o'n bir qursoqni boqaman, deb umrini toq o'tkazgan kampir edi. Ularniyam birin-ketin yaratganiga topshirib, bizning maymoq ota bilan qolgan... O'sha kampir davolardi shunaqa ituzumlar bilan... tomoqlarimizni.

Tildan tersak chiqsa, oq gulbo'tani quritib-ezib, kukunini separd. Hech narsa ko'rmagandek bo'lib ketardik. Omborimizda mana shunday ituzum bog'laridan yog'och qoziqlarga osib qo'yardilar. Biz ham devordagi bir mixga osib qo'ydik. Keyin mevasidan bir hovuch olib, bo'z etakning chetidan bir parchani yirtib, mevani ezib-ezib tomoqqa ko'tardik. Ertasi ko'zimiz charaqlab ochilib, terimga chiqib ketdik. Bizga choy qaynatiladigan bak ortidagi kulbalarning orqasida hududsiz dalalar bor, biz o'sha yoqda paxta terdik. Har joy-har joyda mitti-mitti shiyponchalar qo'qqayib turardi. Yeri zax, devorlari qabarib ketgan, atrofida tuproq o'ynab yotar, unda sichqon-kalamushlarning izlari ko'p edi. Biz goho o'shanday kulbachalarga kirib dam olardik. Men, men o'zim o'shanaqa joylarda izg'ishni yaxshi ko'rardim. Shunday shiyponchalarning yaqinidan, albatta, biron ariq o'tgan bo'lar, uning qirg'oqlaridan qamishlar g'ovlab ko'tarilgan, qamishlar ichida turfa tikanlar qizil, sariq bo'lib gullagan, o'shalarning ham yolg'iz tomoshachisi biz edik. Ba'zan egatlar ichida tarvuz, qovun palaklari chiqib qolardi. Albatta, bitta-ikkita burishgan, tirishgan tuynak bo'lardi. Ammo uni yorib yesangiz mazasi tilni yoradi. E, azizim, menga, bir faqir studentga shunday tuyulgan-da! Bo'lmasa ichi tushgan, ayniy boshlagan tarrakning nimasi shirin? Balli, odam degan munday injiq bo'lmaydi: boriga qanoat qilish kerak... Terimda esa, hamma vaqt qorningiz to'ygan qo'zining qornidek bo'lmasligi o'zingizga ma'lum... bir tuyur go'sht-u makaron solib qaynatilgan sho'lan sho'rva mana shunday... joningizga tegib ketadi: rahmat. Hozir paxtani yomonlash, uning mehnatini eng og'ir mehnat deb atash modada. Bir hisobda haqiqatdan ham shunday. Biroq, terim paytidagi romantika! Tonglarni eslasang! Tuprog'i nam tortgan so'qmoqlarni. Yiroqda arava yo'ldan ko'tarilgan changni, ufqdan endi bosh ko'tarayotgan quyosh yog'dulariga yo'g'rilib, zarrin bir to'zonga aylanib turishlarini eslang! Buning ustiga o'sha payt-da: «Eng ulug' ishni men qilyapman! O'zbekning milliy iftixori uchun kurashyapman!» — deb o'ylab tursangiz. Bitta o'rtog'ingiz o'yinqaroqlik qilib, kamroq paxta tersa, ko'zingizga yov bo'lib ko'rinsa... Bitta go'zal, nozik qiz ipakdek barmoqlari chanoqlarga tilinib, qoni chiqib, doka

bilan bog'lab olib, endi zo'rg'a terayotganini ko'rsangiz: «E, shaharlik oyimqiz! Soyapar-da, soyapar!» — deb ichdan haqorat qilar edingiz. Ha-da, avvalo, o'zim haqimda gapiryapman! Yo hikoyamni tugatib qo'ya qolaymi? Mayli... Rasvo bo'lib, shalabbo bo'lib yotoqqa yetib keldim. Ertasi saharlab turish kerak, terimga chiqish kerak. Yomg'ir, qor — paxtaning oldida kapeyka! Kiyimboshni yuvib, pechga tutib sal-pal quritdim. Keyin bir dono o'rtoqning maslahati bilan: «To'shakda qurib qoladi», deb kiyib yotdik. Ertasi rasvogarchilik. — Juda nozik ekansan-da, shoir, — dedi O'rmon aka. Nozik, xayolparast odamlarni «shoir» deb atash o'shandan rasm bo'la boshlagan edi. ...Saparboy — haligi qoraqalpoq yigit menga yaqin edi... Shu yigit: — Qol, sen uchun ikki fartuk terib beraman,— dedi. Ikki fartuk paxta — bu olam jahon mehnat! Bu — kamida ikki-uch ming marta egilib-ko'tarilish degani. Yana qancha mashaqqati bor... Ko'nglim buzilib, unga nima minnatdorchilik bildirishni bilmay qoldim. Boshim aylanar, ichim o'z-o'zidan yonib ketayotgandek edi. Azimjon aka ham peshonamga qo'l qo'yib: — Qoling. Mumkin emas. Jon ham kerak, — dedi. Qarang, odamlar qanday realist. Qoldim. Bolalar ketishdi. Uyda yotib qolgan bemor uchun ham shart shu edi: u yoq-bu yoqni supurib, tozalab qo'yishi kerak. Birato'la qutulay deb uyni supurdim. Ayvonlarniyam tozaladim. Axlalni imorat orqasiga o'tib to'kib qaytayotgan edim, bir manzarani ko'rib qoldim. Jo'xoripoya chetida yovvoyi supurgi panasida bitta o'n-o'n bir yoshlardagi bolakay qo'lchalarini tizzasiga tirab nari tomonga qarayapti. U yoqda bo'lsa, paxsa devorga taqab to'kilgan somon ostida bir sariq it yotibdi. Men ham qiziqib, bolaning yoniga bordim. Shunda it g'ingshib, sapchib turdi-da, devordan lippa oshib o'tdi. Saldan so'ng mushtdek kuchukvachchani tishlab, bu yoqqa sakrab o'tdi. Yerga qo'yib yaladi. Yana yotdi. — Qiziq-a? — dedim. Bola cho'chib tushdi. Aft-basharasi kir, telpagining qulog'i peshanasiga tushgan edi. — Ha, — dedi u tashvish bilan. — Bu yer ko'cha, opketishadi bolalar... Men bolasini hovliga o'tkazib qo'yaman, bu uyasiga olib o'tadi. U yoq yaxshi-ku? Men xo'rsindim. — Ming qilsayam o'zining uyi-da... Sen kimning o'g'lisan? Odamzod qiziqda, a? Uning kimga o'g'il bo'lishini

menga nima ahamiyati bor deng? — Botir cho‘ponni,— dedi. — Ha-a, ordeni bormi? — Yo‘q, — u g‘amgin tortib qoldi. — Eshimboyning ordeni bor. Lekin qo‘yi kam... Ana, yosh bolalar ham o‘sha maxinatsiyalarni bilishardi. — Hechqisi yo‘q, — dedim. — Sening otang ham oladi. Botirboy zo‘r cho‘pon. A, uylaring shu devor orqasidagimi? — E-e! — dedi u ustimdan kulganday. — Ana-ku! Sizga Otam ituzum berganda, men derazadan qarab turib edim... Yana kerakmi? Ko‘zingiz yoshlanib ketyapti! — Yo‘q. Ituzum bor, — dedim. — Aka-ukalaring ham bormi? — Ukam o‘ldi. Doya kampir chala tug‘ilgan, dedi. O‘ldi. Ko‘mib keldik. Kichkina edi. — Attang, — dedim. Shu yerga kelib joylashgandan beri haligi ayol bilan erining yashash sharoiti, yotish-turishini ham ko‘rib turardim: ayol tong otmasdan uyg‘onardi: sigir sog‘adi, erini kuzatadi, keyin o‘rmak to‘qiydi... Kun ko‘tarilaverganda, ariqning u betidagi paxtazorga tushadi: kechgacha bir qopni tikka qilib qo‘yadi. Kechasi ham allamahalgacha ularning kulbasidagi yolg‘iz derazadan ariq bo‘yiga nur tushib turadi. O‘rmon aka bilan Azimjon aka, tag‘in uch-to‘rt bolalar ularning choyini ichib chiqqan, bir-ikki marta ovqatlarigayam sherik bo‘lgandi. Shu narsalarni o‘ylab: «Ishi og‘ir, bola tashlagandir-da»,— deb o‘yladim. Bilasizmi, ey qaddrdon, ko‘zimiz ochiq bo‘lgani bilan ojiz ekanmiz-da: siz ham shunday g‘arib kulbalarda yashayotgan dehqonni, paxtakorni ko‘rgansiz. Albatta... Lekin buni tan olmas edik-a? Qanday ablah ekanmiz! Tavba, buni tan olishdan uyalar edik. Birovlardan ham yashirar edik. Shoshmang-shoshmang, bu yerda gap bor: bu narsa faqat qo‘rquvdan deb o‘ylaysizmi? Gumonim bor. Bechora o‘zbekni bilasiz-ku, o‘zi yemasdan mehmonga tutadi... Kambag‘alligini yashiradi. Qiziq-a? Holbuki, kambag‘al odam o‘z holatiga ko‘nikkan bo‘ladi. Yashirmaydi. Biznikilar negadir... Xuddi juda boy edi-yu, birdan kambag‘al bo‘lib qolganday: shuning uchun o‘kinch bilan buni yashirishga intilayotganday tuyuladi menga... Balki boshqa bizning aqlimiz yetmaydigan sabablar bordir? Bolaning ismi Abduqodir ekan. Birga-birga ayvonga keldik. — Itga tegma, — dedim. — Senga o‘zingning uying yaxshi, unga o‘ziniki yaxshi. — Bu yerda yomon bolalar o‘g‘irlab ketadi. Sotadi, — dedi Abduqodir. — Kimga

sotadi? — Sotadi-da... Bitta gektarchi karis oltita kuchukni sotib olib ketgandi. — O'qiysanmi? — Beshinchida... Tushdan keyin maktabga boramiz. Hey keyinroq ko'rak chuyimiz. — O'qish nima bo'ladi? — To'xtaydi! — deb kuldi u. — Kelasi yildan paxtaga chiqamiz! Men hozir ham paxta teraman. Opamga terishaman... Kitob? O'qiyman. «Robinzon Kruzo» bor. Bitta felsher tashlab ketgan. O'tgan yili... Ukamni ko'rgani kelgandi... Men yig'ladim. Keyin shu kitobni berdi. Yaxshi kitob! Azizim, men ham xuddi shu bolakayning yoshida o'qigan edim o'sha kitobni. Siz ham... Biografiyamiz qanchalik yaqin-a? Hikoyamni cho'zib yuboryapmanmi? Shoshib qayerga borasiz, qadrdon? Goho miriqib gaplashib, o'ylashib olish ham kerak-ku! O'sha damlarni qaytadan yashab, a? U xotiralar odamning yuragini tozalaydi. Shundoq ham fisq-u fujurga, keraksiz koni ziyon o'ylarga to'lib ketgan bu ko'krak... Sigaretdan cheking. Shunday qilib Abduqodir bilan jo'ra bo'lib qoldik. Tutzor ortidagi barakda qizlarimiz ham turardi. Ulardan ham ikkitasi kasal bo'lgan ekan, doktor keldi. Meniyam ko'rib, analgin-panalgin deganlaridan berib ketdi. Uch kun qattiq yotdim. To'rtinchi kun edi shekilli, ayvonga chiqayotsam, Botir cho'pon bitta tarvuzni qo'ltiqlab pastga tushib ketdi. Shu kuni tushdan keyin havo ochilib, kun ancha qizidi. Kechga tomon yana uyni supurib bo'lib, ayvon — ustun tagida cho'nqayib o'tirgandim. Abduqodir yarim palla tarvuzni ko'tarib, pishnab chiqib kela boshladi. O'zi bitta tarvuz olib tushishgan edi... — Sizga. Yeng, — dedi. — Otam berdilar. Opam yesin dedilar... Keyin kechqurun uyga kirar ekansiz. — Yemayman. Rahmat. Qornim to'q,— dedim. — Yo'q. Yeysiz! — dedi u men bilan urishadiganday. — Siz kasal. Bu tarvuz yaxshi ekan. — Yemayman. Abduqodir turdi-turdi-da, tarvuzni shartta yerga qo'yib, chopib tushib ketdi. Bolalar terimdan qaytgach, haqiqatdan ham Botir cho'pon chiqib kelib, bizlarni uyiga aytdi: — Kelinglar, ukalar. Bir osham osh qilgan edik. Sizlarga rahmat. Bu yerda otanalaring yo'q... — E, uyingizga sig'maymiz-ku, — dedi O'rmon aka. — Ko'ngil keng bo'lsa, bemalol sig'ishamiz, — dedi cho'pon, — tushinglar. — Biz axir yigirma kishi! — Bo'lmasam, yigitlar, o'ntamiz bugun mehmon bo'lamiz. O'ntamiz keyin! — dedi

O'rmon aka. Meni qo'ymay olib bordilar. To'rt kishi zo'rg'a sig'adigan xona edi. Burchakda g'ishtin pech. Oqlangan. Lekin choyning dog'i, yog' to'kilgan. Yerga ikki qavat palos solingan. To'rda bir taxmon yuk. Ensiz-ensiz ko'rpachalar solingan. Tiqilishib o'rnashdik. Botir cho'pon iljayib, quvonib dasturxon yozdi. Qo'sh-qo'sh yopgan non qo'ydi. Bir taqsimcha oq qandni sochib tashladi. Keyin ikki hovuch jiyda bilan mayiz ham sochdi. Keyin kattakon xum choynakka ko'k choy damladi. Ikki tovoq palov hash-pash deguncha yo'q bo'ldi. Keyin bosib-bosib choy icha boshlashdi. Men... qanday o'tirganimni bilmas edim. Kasallikdan tuzalmaganim, injiqlik ham sababdir... Lekin bir burda non yeyishga istihola qilardim. Bu oila — kambag'al oila edi. — Ha, paxtalar ham oyoqlab qoldi... Qani, bu yashash qalay endi? — dedi O'rmon aka. — Yig'inayapsizlar deyman-a? Ha-ha-ha! O'zbekning odati shu-da: bolamga bo'lsin deydi... — Ha, endi bizning otalar ham qilgan-da, — dedi Botir cho'pon. — Opangizga uylantirib qo'yishdi. Elni oldidan o'tdik. To'y deganday, xarajati bor-da... — Lekin bizni aldashyapti, cho'pon aka! Kunlik mehnatimiz ovqatimizni qoplamaydi. Bir kiloga o'n tiyin to'laydi. Hozir o'n kilo terish o'limdan qiyin. — Ha, endi chidaymiz-da, og'ajon. O'zimizni paxta, o'zimizni hukumat. — Hey, tushunmay qolaman-da, bu ishlarni! Ayol meni kuzatib turgan ekan. — Shu ukamiz hech narsa tatimadi-da, — deb qoldi. — Yo bizni pisand qilmayaptilarmi? — E, nimaga... — Olovim chiqib ketdi. — O'zim, shu... — He, ishtahasi yo'qdir-da, — dedi O'rmonjon aka. — Bo'lmasa ovqatdan ham tortinadimi odam! — Ha, ishtaham yo'qroq... — dedim. Tezroq chiqib ketgim kelardi. O'rmon akaning gaplari, so'roqlari jonimga tekkan edi... Nima? E, qadrdon, meni nahot tushunmaydi deb o'ylaysiz? Ha-ha! O'rmonjon akayam o'zicha haq edi... Masalaning boshqa tomoni ham bor: biz o'zimiz ham qornimiz to'yib yashamasdik. Bittasi yarim kilo qand obkelgan bo'lsa, boshqa bittasi o'g'irlardi, birovning kosasidagi go'shtni birov... Aytishga til bormaydi. Tutab ketasan kishi. N-nima qilishim kerak bo'lmasa? Hadeb qo'l uzataveraymi? Qo'ying bu gaplarni. Og'a! O'sha sharoitda siz ham mendan o'zgacha tutmasdingiz o'zingizni! Shu-shu, bularning uyiga qayta kirmadim.

Cho'pon gapiradi, xotini aytadi, o'g'li chaqiradi. «Xo'p» deyman. Paysalga solaman. Ularning kulbasiga kunora kirib chiqadigan, dasturxonini quritadigan bolalar ko'zimga yomon ko'rinib qoldi. Asta-sekin ular bilan ham hamdardlikni uza boshladim. Shunda, siz tasavvur ham qilolmaydigan bir voqea sodir bo'ldi. Surunkasiga yomg'ir quya boshladi. Ikki kun ovqatsiz qoldik. Shundoq ham ko'p bolalar qarzdor bo'lishgan edi. Asta-sekin elchilarimiz qishloq ko'chalarida izg'iydigan odat chiqarishdi: kechasi bir mahalda o'ntalab, o'n beshtalab qovun-tarvuz ko'tarib kelishadi. Ertasi shtabda janjal: kimdir hovlisiga o'g'ri tushganini aytib shikoyat qilib kelgan... Ana, o'g'rilikkayam o'rgana boshladik. Ammo eng katta o'g'rilik... Kechasi dovul bo'ldi. Bir payt eshik qattiq ochilib, shalabbo bo'lgan Botir cho'pon ko'rindi. — Mollar chiqib qochdi! Yordam beringlar! Qo'y-echkilarni nima hurkitgan — bilmay qoldim. Boshqalar qatori chiqib, izlab ketdik. Qishloq ko'chalarida deng, it ko'p. Balki bo'ri oralagandir? Yomg'ir bo'lsa chelaklab quyayapti... E, ko'p izladik. Dabdalamiz chiqib, qo'y-echkilarning bir bo'lagini paxtazordan, besh-oltitasini ko'chadan, ayrim xonadonlardan topib keldik. Cho'pon eshik og'zida fonar yoqib, ko'zlari javdirab turibdi. Nuqul rahmat deydi. Ayoli alqaydi. O'g'ilchasi xursand... Lekin bitta qo'zi topilmagan edi. — Uni o'zim topaman. Sizlar dam olinglar endi... Topsam, o'zimning ikki qo'yimdan bittasini so'yib, qovurib beraman sizlarga,— dedi Botir cho'pon. — Shunday qiling-e, bir go'shtga to'yaylik, aka! — dedi O'rmon aka. Biz yotoqqa qaytdik. Endi... yana burnim bitti desam, sizniyam g'ashingiz keladi. Mayli, bunday deyin: shu kecha besh-oltita yigit ham qattiq shamollagan ekan. Soat ikkimidi-uchmidi, nafasim qaytib uyg'onib ketdim. Eshik qiya ochiq, g'uvullab shamol kirayotgan ekan. Tagidan tortdim, yana ochildi. Tob tashlaganmi, nima balo. Irg'ib turib tutqichdan ushlaganimni bilaman, birov eshikni naryoqqa tortdi. Men bu yoqqa. Qo'rqdim. Keyin lang ochib yubordim. Azimjon aka turgan ekan. — E-e! Baqqa ke. Ustingga bir narsa il,— dedi u kishi. Choponni yelkaga tashlab chiqsam, ustun yonida O'rmon aka, Mirzag'olib degan polvon yigit ham turishibdi. Mirzag'olibning ham yoshi mendan ulug', «Rais» degan laqabi bor, o'zi ehtiyotkor, «qirqoyoq kiradi»,

deb kechasi qulog'iga paxta tiqib yotadi. Azimjon aka eshikni zichladi-da: — Yur. Gap bor. Bo'lgan ish bo'ldi... Sen sho'rlik ham bir maza qil,— dedi. — Lekin guldur-gup,— dedi O'rmon aka. Ularga ergashib yo'lga chiqdim. O'rmonjon aka oldinga tushdi. Yomg'ir tingan, ammo sovuq kunlardan darak beradigan shamol esar, u ust kiyimlarimiz o'ngirlarini ochar, bag'rimizga o'zini urar edi. Endi itlarning tovushi ham o'chgan. Biz yo'l yoqasidan orqaga — qishloqqa bizni olib kelgan tomonga ketar edik. Ancha yo'l yurib qo'ydik. Dimog'im ham ochildi ancha. Bir-ikki marta: — Qayoqqa boryapmiz, o'zi?— deb so'radim. Ular aytishmadi. Keyin bo'lsa... Xursand bo'lib ketdim... Ha, zim-ziyo tunda qandaydir sirli ish bilan qayoqqadir ildamlab ketishning ham zavqi bor-da! He, qishloq orqada qolib ketdi... Boshda aytganim — qiyoqlar bog'-bog' qilib yerga o'tqazib qo'yilganday ajriqzorga yetib keldik. Bu tomonda bir-ikkita it uchradi, qochib ketishdi. Biz O'rmonjon akaning orqasidan boryapmiz. Ayrim joylardagi qamishlar yondirilgan ekan: namiqqan kulning hidi anqiydi. Namchil yer g'ij-g'ij etadi. Alqissa, qamishlar odam bo'yi o'sgan, changalga o'xshash yerga borib qoldik. Shunda bir qo'zichoqning ojiz ma'raganini eshitdim. Ammo hali gap nimadaligini, bu safardan murod neligini bilmasdim. Oqibat, qamishlarga oraladik va O'rmonjon aka qo'l fonarmi yoqdi. Zumdan keyin biz oyoqlari kuliklab bog'lab, yotqizib qo'yilgan qoragina, jiqqa ho'l bo'lgan, ko'zlari yiltirab zo'rg'a ovoz chiqarayotgan qo'zichoq tepasida turardik. — Xayriyat, — dedi O'rmonjon aka. — Men daydi itlardan qo'rqqan edim... Ergashvoy, chorvani bilasan, it ham qo'zichoqlarni yeyishi mumkin-a? — Shunday voqealar bo'ladi, — dedim. — Lekin bu kimning qo'zisi? — Bizniki... Bizniki endi. Mirzag'olib, boshlang endi! Mana, mening pichog'im o'tkir, lekin suyakka urmang. Juda jo'n ekanman deyman-da! — Vey, shuni so'yasizlarmi? — depman. — Bor. He, u yerdan yo'lga qarab tur! — Yo'q, axir bu kimniki? Balki kolxozniki, balki... E? Botir akaning yo'qolgan qo'zisi emasmi? — Obbo, senga nima deyapman! — dedi O'rmonjon aka, yelkamdan ushlab orqaga burdi. — Bor-da endi. Kolxozning yonini oladiganni ko'rdik! Kolxoz... Padariga la'nat! Bizni ochdan o'ldiradi! Botir ham bir qo'zidan ayrilsa,

ochdan o'ladigan kimsa emas! — Axir insoflaring... Shu ish bilan bu yigitlar tarbiyalanib qolarmidi? Yo'q! Men o'shanda faqat nafratlanar, nochorlikdan fig'on chekar edim. To'g'ri, qishloq tomonga bir-ikki qadam bosdim. Lekin, chamasi, kursdoshlar orasida yolg'izlanib qolish, ming bir ta'nalarni eshitishdan ham qo'rqdim, shekilli. Bundan tashqari, anglab olmagan esim-da, bu yigitlar to'qlikka sho'xlik qilmayotganlarini ham tushunib turardimki, garchi bu hol ularni oqlashga tirnoqcha asos bo'lmasa ham, ko'nglimga tasalli, o'z-o'zini aldash deysizmi — shularning biri edi. Xullas, men o'sha qo'zining go'shtidan bir bo'lak yemagan esam-da, baribir o'g'rilikka sherik edim. O'rmonjon akayam, Azimjon akayam bir haftalargacha mendan xavfsirab yurishdi. Men ular bilan gaplashmay qo'ygandim, xolos. Nima dedingiz? Ha, o'sha yerda so'yishdi. Mirzag'olib so'ydi. Hash-pash deguncha terisini shilib, kalla-pochasini otvorishdi. Keyin bir to'p qamishni yondirib, qo'riga jigarini pishirib yeyishdi. Yemadim dedim-ku. O'zimni ishtahasi yo'qqa urdim-da... Juda bo'lmagandan keyin: «Hammalaringdan jirkanaman!» — deb chetga chiqdim. Keyin kutdim. Be-e, cho'ponga borib siz ham aytmasdingiz. Keyin ketdim. Yotoqqa kirib yotdim... Nuqul yig'lagim keladi, ukkag'ar. Botir akaga, ayoliga achinardim. Keyin yigitlarimizgayam achindim... Ha! Ular qachon kirib yotishganini bilmayman. Biroq uch-to'rt kun go'sht qovurib yeyishdi. Yo'q... qizlar yotog'ida yeyishdi. Endi, ular ham jannatda emas edilar-da, qadrdon. Siz yozuvchilar injiq odamsizlar. Yaxshi odam deganda, albatta, sutdek oq, musichadek beozor odamni tushunasizlar. Holbuki, unaqalar hayotda yo'q: undaylar, menimcha, g'oya... xolos. Ha-ha-ha. Sizning gapingiz ham «Kommunistik jamiyat odamining axloq kodeksi»ga o'xshab ketadi. Kodeks chiqdimi, demak, bas, odamlar unga amal qiladi: risoladagidek bo'ladi, deb hisoblashadi ba'zilar. Bular — chipuxa gaplar. Kunlar o'tdi. Qor uchqunlay boshladi... Bizning, o'zingiz bilgan tog'larda bunday paytlar izg'ishlarimiz, sayr-u sayohatlar — endi ertak edi. Biz sovuqda tors-tors yorilgan ko'saklarning paxtasini suvga ivitib olgandek sug'urib olardik. Ha, ikki kishi arqon bilan bir chetdan surib, g'o'zalarning qorini to'kishardi. Keyin dikillab egatga

kirardik. «Oq oltin»ni terardik. Bu qurmag'ur «oq oltin» etakka tushgach, tugilib, mushtdek bo'lib qolardi. Jiqqa ho'l-da. A? Qanday qilib quritib topshirishlarini bilmayman. Lekin bir-ikki xonada uyilib, sasib yotganini ko'rganman. Keyin ko'sak terish boshlanadi. Endi, bizning qadrdonlar: O'rmonjon aka, Azimjon aka, Mirzag'olib, tag'in ularning safdoshlari — bari sal sovuq o'tdi deguncha, yo vaqtida bak qaynamasa, Botir cho'ponning kulbasiga kirib tiqilib olishardi. Cho'pon bilan xotini esa... xursand! Biz endi yakkamoxov bo'lib qolgandik. Yo'q, sira kirmadim. Qanday qilib kiraman! Bu yog'iga quloq soling. Qaytadigan bo'ldik. O'zingiz bilasiz, bunday kunni hech bir o'qituvchi, brigadir aytmaydi... Negaligini hamon tushunmayman. Balki terimdan sovib qoladi, deb o'ylashadimi? Lekin kulgili joyi shundaki, bolalar baribir bilishadi. Botir cho'pon ham bilgan ekan. Erta jo'naydigan kunimiz o'zlari xotinlari bilan kelib qoldilar. Yotoqqa... Men qandaydir xavotirga tushgan bo'lsam kerak, har holda. — Assalomu alaykum, kelinglar, mehmonlar! — deb yubordi O'rmon aka. Azimjon akayam bolalarga to'shanchi solishni buyurdi. Botir cho'pon qulluq qilib, xuddi kirib o'tirmasa, biz u dunyo-bu dunyo yuz ko'rmas bo'ladigandek, ta'zimlar bilan yana uyga aytdi. — Shu, labz ekan, ukalar... Tilga olib qo'ygan edik. Bitta qon chiqaramiz deb... Shunga qadam ranjida qilsangizlar. Mana, opalaring ham iltimos qilyapti, — dedi. Men tamom bo'ldim. — E, qandoq bo'larkin... — dedi O'rmonjon aka. — Qo'zingiz topilsa boshqa gap edi. — Ha, o'sha kecha biz ham yaxshi izlamagan ko'rinamiz, — dedi Azimjon aka ham. — Andak xijolatdamiz. — E, og'alarim-ey, — deb kuldi cho'pon. — Biz xijolatda edik. Ishonasizlarmi, biz?.. Endi, gapni ko'p chuvaltirmaylik, ukalar. Qo'zi topildi hisob. A, xotin? He, Shodito'qaydan topdik. Ul-bulni... O'zimiz tasmollagan edik... daydi itlarga yem bo'lgan-ov, deb... Endi bizni xursand qilamiz desanglar, ketar jafosiga bir mehmonimiz bo'lasizlar... Keyin, o'zlari ham endi terimga chiqmasliklarini, faqat g'o'zapoya yulishlari va uyda o'tirib, ko'sak chuvishlarini aytdi. — Qishlog'imizda ikkita grek bor, — dedi xotini keyin. — Bir chelak haligiday suvdan ham oldik. Hayronmisiz, qadrdon? Men hayronman! Albatta! Shu kechasi bir mahalgacha

kulbada o'yin-kulgi qilib o'tirishdilar. Tashqarida ham davom etdi. Men o'zimni uxlaganga solib yotar edim. Yigitlar kelib, chiroqni yoqishgach, men to'g'rimda to'ng'illay-to'ng'illay o'tirishdi. Ko'pchiligining kayfi bor edi. Kayfdagi odamning gapiga ishonish qiyin-u, lekin... ha-ha, o'sha, xuddi o'ylagan gapingiz bo'ldi: pushaymonlik... E, biri qo'yib, biri oldi, biri qo'yib, biri... Chamasi, hammasining og'zi tekkan ekan o'sha go'shtga. Azimjon akaning bir nidosi yodimda qoldi: — Biz ablahmiz! — dedi ingrab. — Ko'ra-bila turib ablahlik qilamiz. Biz qanaqasiga o'zbekmiz-a? Ana ularni o'zbek desa bo'ladi. Nima deding, O'rmonjon? — Biz ancha buzulganmiz, — deb po'ng'illadi O'rmon aka. — Lekin hayotning o'ziyam majbur qiladi-da, kishini. — Ularni majbur qilmayapti-ku! — Nimaga? — Shu, endi... Balki pul yig'ib berarmiz-a? — Bo'lsa! Keyin yana men haqimda gapirishdi. Bittasi, ovozidan bilolmadim, tik turganicha: — Shu Ergashvoyning ichiga tepsang-da! — dedi. — Ko'zimga itdan battar ko'rinyapti... Endi bir umr kulib yuradi bizdan, yaramas. Yovvoyi... — Parvo qilma, — dedi O'rmonjon aka. — Bunaqalar hayotda bo'ladi... Men bu hikoyani o'zimni maqtash uchun aytmayapman. U yog'ini so'rasangiz, hozir ulardan ham besh battar bo'lganman: haqqimni yedirmayman. Har qanaqa avtoritetni odam demayman... Shu-shu. Hozir hammamizning ko'zimiz ochilib qolgan... Ha, ertasi... laylakqor yog'ib turardi. Xuddi tog'larda yog'adigandek! Ko'chada avtobuslar tizilib ketgan. Yigitlarning boshi osmonda. Nihoyat, universitet auditoriyalariga qaytishadi! Ayvonda turgandim. Xaltam yonimda. Shu Botir cho'pon bilan xotiniga bir yaxshi gap, minnatdorchilik bildirgim kelardi. Men ularni juda yaxshi ko'rib qolgandim-da! Ha, kelib qolishdi. — Xush ko'rdik! Sizlarga ming-ming rahmat, O'rmonjon! — dedi Botir cho'pon. — Azimjon, sizgayam... Hammalaringizga. Qaranglar, bir mayizni qirq bo'lib yeganday yashadinglar... Sizlarning qadringizga yetolmadik biz. U kishi hamma bilan qo'l berib xayrlashdi-da, menga qolganda burilib ketdi. Shunda ayoli ham xo'shlasha boshladi. Qadoq qo'llarining uchini berib xo'shlasha-xo'shlasha menga yetganda uyam burilib ketdi. Men titrab-qaqshab ularning oldiga bordim. — Botir aka, opa... Men sizlarni juda yaxshi ko'raman, — dedim. —

Xafa bo'lmangizlar. — Yo'q, siz bizni yaxshi ko'rmaysiz, — dedi xotini. — Boshdan yomon ko'rib edingiz. — Rost, uka. Pisand qilmadingiz bizni, — dedi shunda cho'pon ham. — Anavi yigitlar boshqacha... — Axir men sizlarni juda-juda hurmat qilaman. — Bekor gap, — dedi ayol. — Ha, — dedi eri. Abduqodir menga yotsirab qarab turardi. Shunaqa. Xo'sh, bu yerda nimani ko'rding, nima xulosaga kelding, deb so'rarsiz? Men bu yerda oddiy-jaydari, sodda o'zbekning kengligi, to'poriligini ko'rdim. Ishonasizmi, avtobusga o'tirganimdan keyin sovuq oynadan laylakqorga qarab yig'lar edim: mana shu o'zbeklarning bag'ri kengligi uchun, ne-ne qiyinchiliklarga, faqirlikka qaramay, fe'li tor bo'lmagan, ajib-afsonaviy mehmondo'stligi instinkt kabi mavjud qolgani uchun... ichimda, ich-ichimdan quvonib yig'lardim. UZR, suhbatimiz «o'zbek xarakteri» haqida edi. Sizlar aytgan zo'r-zo'r hikoyalardayam haqiqat bor. Ammo mening bu jo'ngina, oddiygina hikoyam — ko'nglimdan o'tgan narsa edi, azizim. Shuning uchun buning menga ta'siri mutlaqo bo'lakcha.